

BUITEN

12^E JAARGANG N^O. 49.

ZATERDAG 7 DECEMBER 1918.

Foto C. Steenbergh.

AAN HET UITERSTE PUNTJE VAN ONS LAND.
HET VOORMALIG RAADHUISJE TE SINT ANNA TER MUIDEN.

BUITEN

Geïllustreerd Weekblad
aan het Buitenleven gewijd

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

DE STERRENHEMEL IN DECEMBER, DOOR A. A. N.	BLZ. 578
DE PELSJAGERS, DOOR HULBERT FOOTNER (14)	BLZ. 579, 588
WIERINGEN, DOOR F. W. DRIJVER	" 579
ONTVANGEN BOEKEN	" 579
DE POORTEN VAN LEIDEN (SLOT), DOOR MR. A. LOOSJES, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 580—584
DE RIETVIJVER (SLOT), DOOR H. E. KUYLMAN	BLZ. 584
AAN HET UITERSTE PUNTJE VAN ONS LAND, DOOR J. N. PATTIST, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 577, 585—586
VAN TWEE SCHILDPADDEN, DOOR A. J. A. FLAMENT, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 586
MOOIE ORCHIDEËN, DOOR E. TH. W., GEÏLLUSTREERD	" 587
KIJKJE IN OUD-HAMBURG, ILLUSTRATIE	" 588

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74-76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken bevoegdlijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Afzonderlijke nummers: Prijs 25 cts.

DE STERRENHEMEL IN DECEMBER.

HET volgende overzicht geeft den stand der sterrebeelden voor 1 uur sterretijd, d.i. omstreeks half 8 middelbaren tijd. Men zie het December-kaartje in de N. R. Ct.

Zenith: Andromeda, Cassiopeia;
Noorden: Groote en kleine Beer, Boötes, Draak, Jachthonden;
Noordoosten: Giraffe, Kreeft, kleine Leeuw, Lynx;
Oosten: Eenhoorn, kleine Hond, Orion, Perseus, Stier, Tweelingen, Wagenman;
Zuidoosten: Driehoek, Eridanus, Haas, Ram;
Zuiden: Beeldhouwer, Oven, Zuider Visch, Visschen, Walvisch;
Zuidwesten: Pegasus, Waterman;
Westen: Arend, Dolfin, Hagedis, Lier, kleine Paard, Pijl, Slang, Steenbok, Vos, Zwaan;
Noordwesten; Cepheus, Hercules, Kroon.

De Melkweg loopt te half acht van het Oosten door het Zenith naar het Westen en staat dus heel gunstig voor de waarneming. De interessantste plekken vindt men in dit jaargetijde, behalve in den Zwaan, hoog aan den hemel in de sterrebeelden Cepheus, Cassiopeia en Perseus. De Oostelijke Melkwegtak is veel minder helder en bovendien vaag begrensd.

Een paar uur later op den avond, als Sirius in het Zuidoosten is opgekomen, en Orion in het Zuiden staat, zijn de winterconstellaties in vollen luister te zien, dit jaar nog verrijkt door Jupiter in den Stier en Saturnus in den Leeuw.

Algol minima zijn waarneembaar: den 3^{en} December te 15 uur, den 6^{en} te middernacht, den 9^{en} te 9 uur, den 12^{en} te 6 uur, den 26^{en} te 14 uur en den 29^{en} te 11 uur.

Mira Ceti was 22 November al tot de grootte 5.5 gedaald; men zal deze ster de heele maand December nog wel in een binocle kunnen volgen. *R Coronae borealis* wordt nog altijd iets helderder, terwijl de *Nieuwe ster* in den Arend langzaam afneemt, voor het oogenblik naar het schijnt zonder hevige schommelingen; 24 November schatte ik de helderheid in een binocle op 5.3.

Er vertoonen zich tegenwoordig taltijke vlekken op de zon; zij trekken deze maand in rechte banen over de schijf, verschijnen aan den Oostrand en bereiken in 12 tot 13 dagen den Westrand. Den 10^{en} November telde ik niet minder dan 43 kleine en groote kernen; zes er van vormden samen twee groote vlekken, die door den heer P. Meesters te Haarlemmermeer met het bloote oog op de zon gezien zijn.

Van 10 tot 12 December zijn er in den nacht veel vallende sterren te zien, meestal snel verschietende in korte banen; naar den radiant bij Castor (α van de Tweelingen) heeten zij *Geminiden*.

De tijdsvereffening neemt de heele maand sterk toe. De zon is den 1^{en} December 11 minuten bij de klok vóór, omstreeks Kerstmis er mede gelijk en den 31^{en} December 3 minuten achter. De totale vertraging der zon bedraagt in drie maanden (half November tot half Februari) ruim een half uur. Reeds meermalen wees ik er in dit tijdschrift op (Buiten II No. 1, VII No. 49), dat in dezen tijd van het jaar de tijdsvereffening zich duidelijk merkbaar maakt in een vervroeging van den datum van vroegsten zonsongang tot 14 December, terwijl dan in Januari de avonden onverwacht snel gaan lengen. Dezen vroegsten zonsongang zien wij dus reeds een week vóór den kortsten dag, d. i. den dag van het winter-solstitium (22 December) optreden; daartegenover staat, dat tot 31 December het uur van zonsopkomst, op de klok afgelezen, elken dag nog iets wordt vertraagd, zoodat pas met Nieuwjaar de morgen begint te lengen.

Den 3^{en} December zal de Nieuwe Maan de zon ringvormig verduisteren; het verschijnsel is alleen in Zuid-Amerika en aangrenzende zeeën goed te zien.

Mercurius en *Venus* zijn niet waarneembaar.

Mars blijft in December aan den avondhemel zichtbaar, zelfs in iets minder ongunstige omstandigheden dan in den herfst. De planeet loopt snel Oostwaarts in den Schutter.

Jupiter, die zich langzaam Westwaarts in de Tweelingen beweegt, is den ganschen nacht prachtig te zien.

Saturnus is na 10 uur al goed waarneembaar; deze planeet is de heele maand December in de onmiddellijke nabijheid van *Regulus* te vinden. Na den 10^{en} zal zij zich langzaam Westwaarts gaan bewegen.

DE TWEELINGEN.

Het sterrebeeld *Tweelingen* (*Gemini*) komt onder den naam $\Delta\beta\gamma\mu\sigma$ bij Ptolemaeus voor. Gewoonlijk worden Castor en Pollux bedoeld, een enkele maal, naar het schijnt, Apollo en Hercules. Op de meeste atlanten worden twee kinderen afgebeeld; een Spaansche sterrekaart uit de twaalfde eeuw geeft echter de figuren van Adam en Eva te zien. Zooals men weet, voerde Bayer in 1603 Grieksche letters in om de voornaamste sterren in elk sterrebeeld aan te duiden. De Tweelingen zijn een uitzondering op den regel, dat de helderste ster van een sterrebeeld de letter α krijgt. Tegenwoordig althans is *Pollux* (β) duidelijk helderder dan *Castor* (α). *Pollux* wordt nog tot de sterren der eerste grootte gerekend, *Castor* behoort eigenlijk tot die der tweede. Maar het is zeer wel mogelijk, dat Bayer de volgorde der letters hier niet alleen naar de helderheid heeft bepaald, maar ook naar de plaats aan den hemel; ook Flamsteed nummerde in elk sterrebeeld de sterren van West naar Oost.

Het sterrebeeld *Tweelingen* is in de maanden Juni en Juli onzichtbaar, omdat de zon er dan bij haar loop langs de ecliptika passeert. Men zal zonder eenige moeite de beide in het oogvallende heldere sterren *Castor* en *Pollux* ten Zuidoosten van den Wagenman kunnen vinden. Ten overvloede diene, dat zij op het verlengde van den boog staan dien men van α van *Perseus* naar *Capella* kan trekken.

Castor is een der mooiste dubbelsterren van den hemel. Op 6" afstand van de hoofdstar der tweede grootte staat een ster der derde grootte. De omloopstijd van het paar waarin duidelijke, maar langzame veranderingen zijn vastgesteld, wordt op minstens 500 jaren geschat. Beide componenten zijn spectroscopische dubbelsterren, met perioden van resp. 3 en 9 dagen.

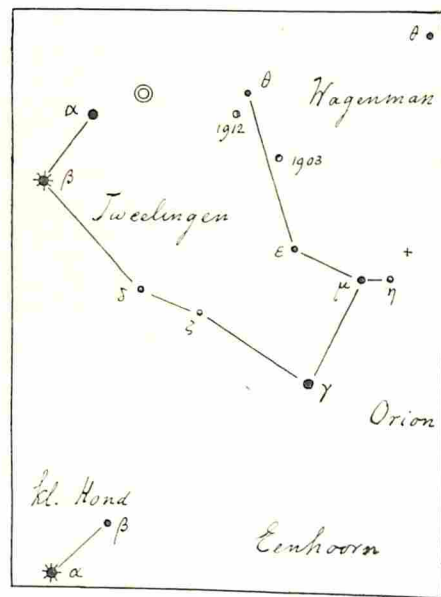
Op de kaart staan twee bekende veranderlijke sterren aangegeven, n.l. ϵ , die in 10 d. 3 u. 41 m. 30 sec. regelmatig duidelijke, hoewel niet heel groote, lichtwisselingen vertoont, en η , die soms jaren lang onveranderlijk is, maar dan weer vrij geregeld met tusschenpoozen van 233 dagen zeer merkbaar zwakker wordt.

Verder twee *Nieuwe Sterren*, die van 1903 en die van 1912. De eerste heeft de vijfde grootte bereikt. De *Nova* van 1912, die sommige lezers zich zullen herinneren (zie *Buiten* VI, No. 14), werd als ster der vierde grootte ontdekt.

Eindelijk, bij ν , de rijke sterrenhoop *Messier* 35, die voor het bloote oog zichtbaar is en in een kleinen kijker een mooi waarnemingsobject vormt.

Over de *Geminiden*, welker straalpunt men bij *Castor* vindt, werd hierboven in het maandoverzicht gesproken.

A. A. N.

DE PELSJAGERS.

(14) EEN VERHAAL UIT ATHABASCA
DOOR HULBERT FOOTNER.

„DIT is een zaak, die het hoofd beslissen moet,” waarschuwde Ambrose. „Je vader behoort het te weten.” „Ge zult meneer Strange moeten hebben,” herhaalde ze.

Ambrose's oogen schoten vuur. Een oogenblik zagen zij elkaar aan, Ambrose driftig en Colina koud. De man streed met de atavistische neiging, dit tergende en arrogante vrouwelijke wezen gedwee te ranselen. Misschien wenschte Colina diep in haar hart iets van dien aard. Misschien kon ze haar slechter ik niet alleen meester worden. Doch het was in elk geval onmogelijk hier in haar eigen huis, met Simon als getuige. Ze waren te beschaafd — of niet beschaafd genoeg.

Ambrose bepaalde zich er toe voor haar te buigen; hij ging de kamer uit en verliet het huis.

„Goddank dat het over is!” mompelde Simon buiten.

Het pleintje overstekende gingen zij het magazijn binnen. Het was de eerste keer, dat Ambrose in dezen beroemden bazaar van het Noorden was, doch hij had er nu geen oogen voor. Gordon Strange verwelkomde hem met glimlachende hartelijkheid.

„Kom binnen! Kom binnen!” riep hij, vooruitlopend naar het kantoor. „Ga zitten. Een sigaar?”

Ambrose was nog woedend en staarde hem aan alsof hij dacht, dat de man gek werd. De sigaar met een gebaar afwijzend, begon hij onmiddellijk:

„Ik wou eens weten wat U bereid bent voor de Kakisa Indianen te doen.”

„Zeker,” riep Strange, schijnbaar met de grootste bereidwilligheid ter wereld. „Ga zitten. Wat is Uw voorstel?”

„Hoeveel moet ik betalen als U vijf honderd bushel graan voor hen laat malen?”

„'t Spijt me,” antwoordde Strange, „de oude heer wil er niet van hooren.”

„Wilt U ze laten verhongeren?” riep Ambrose.

„Wat kan ik er aan doen?” zei Strange verlegen. „Ik ben de baas niet.”

„Maal het of hij 't goed vindt of niet,” zei Ambrose. „Dat zou menscheijk en voorzichtig zijn. U zult daardoor ook hun bont krijgen.”

„Ik denk, dat meneer Gaviller verwacht hun bont in elk geval te krijgen,” zei Strange, terwijl een gemaakt lachje om zijn dikke lippen speelde.

„Moet ik hieruit begrijpen, dat U mijn graan weigert te malen?” vroeg Ambrose.

„Bevelen zijn bevelen,” mompelde Strange.

„Heeft Gaviller U deze order gegeven terwijl hij wist, dat de menschen honger hebben?”

„Hij heeft mij meermalen gezegd hoe hij er over dacht.”

„Dat is niet een direct antwoord. Iemand moet de geheele verantwoordelijkheid op zich nemen. Als ik eens een kort briefje aan Gaviller schrijf, wilt U het hem dan brengen en mij zijn antwoord geven?”

Strange aarzelde enkele seconden.

„Ja,” zei hij.

Ambrose schreef een beknopte uiteenzetting van den toestand en Strange ging er mee weg.

„Gaviller doet het vast niet,” zei Simon.

„Dat verwacht ik ook niet,” zei Ambrose. „Maar hij moet dat zwart op wit geven.”

Strange kwam vrij spoedig terug. Hij overhandigde Ambrose een briefje. Het was in Colina's handschrift. Ambrose las:

„John Gaviller heeft de eer den Heer Ambrose Doane mede te deelen, dat het eenige voorstel, dat hij bereid is in overweging te nemen, omvat den verkoop van al het graan, in het bezit van den Heer Doane, tegen een dollar vijftig per bushel. In dat geval is hij ook bereid den geheelen aanvoer van goederen tegen den kostenden prijs over te nemen. De Heer Doane behoeft zich niet met andere voorstellen tot hem te wenden, daar dit geheel nutteloos zou zijn.

„Enterprise House, den 3den September.”

Ambrose stond na te denken met het briefje in de hand. Een oogenblik ontzonk hem de moed. In zijn onervarenheid schrok hij terug voor de beslissing, die hij nemen moest. Was Peter Minot er nu maar met zijn humor en zijn gezond verstand. De gedachte aan Peter gaf hem moed. Peter had reeds als een feit aangenomen, dat hij het er goed zou afbrengen. Ambrose herinnerde zich de opofferingen die Peter zich blijmoedig getroost had om deze onderneming te financieren. John Gaviller's verachtelijk aanbod aan te nemen beteekende niet alleen een jammerlijke en vernederende mislukking, doch ook een verlies dat de jonge firma voorloopig machteloos zou maken. Peter zou zeggen: „Verlies het als het moet, maar vecht eerst.” Deze gedachten werkten als een inspiratie op hem. Zijn kaken klemden zich open en de kalmte kwam terug in zijn oogen. Hij gaf het briefje aan Simon.

„Lees het,” zei hij koel, „en bewaar het. Het kan later als bewijsstuk misschien nuttig zijn.”

Een lichte verandering kwam over Gordon Strange's gezicht. Op dit oogenblik was hij volbloed Indiaan. Vlug zijn oogen neerslaand vroeg hij onschuldig: „Wat zegt meneer Gaviller?”

Dat was Ambrose te kras.

„Je weet bliksems goed wat hij zegt,” antwoordde hij vol minachting.

Strange slikte het. „Hebt U nog iets te antwoorden?” vroeg hij.

„Neen!” antwoordde Ambrose.

Nieuwsgierigheid deed den halfbloed de voorzichtigheid uit het oog verliezen. „Wat bent U van plan te doen?” vroeg hij sluw. Ambrose verliet het magazijn met groote stappen zonder te antwoorden.

De twee mannen roeiden zwiingend naar Grampierre's huis terug. Simon was zoo tactvol geen vragen te doen. Zoo groot is de invloed van den blanke, dat deze leider van een ras zonder aarzelen de behandeling der zaken aan een jongen man, die nauwelijks een derde van zijn leeftijd had, overliet.

Toen ze aan wal stapten, wees Ambrose naar de zitbank:

„Laten we daar gaan zitten praten,” zei hij.

„Simon,” zei hij onmiddellijk, „veronderstel dat het tot een gevecht kwam, op hoeveel mannen zou Gaviller dan kunnen rekenen, denk je?”

De oude man nam de vraag als iets heel natuurlijks op. „De politieagent, de dokter en de dominé, dat is drie,” zei hij. „Aan de dominé zal hij evenwel niet veel hebben. Dan zijn er de machinist en de kapitein van de stoomboot en de jonge Duncan Greer. In den zomer is hij purser op de stoomboot, in den winter molenaar. Dat is zes blanken. John Gaviller is nog niets waard. Dan zijn er de bemanning van de stoomboot en de bedienden, misschien vijftien inboorlingen, meer niet.”

„Wat voor een man is Greer?” vroeg Ambrose.

„Een jongen; vol gekheid en grappen; een goede machinist.”

„Waar slaapt hij in het Fort?”

„Hij heeft een kamer in het oude gedeelte, Gaviller's oude huis.”

„Slaapt hij alleen?”

„Ja.”

„Simon,” zei Ambrose ten slotte, „kun je mij tegen de duisternis vijf en twintig man leveren? Stevige kerels met koele koppen, die bereid zijn te doen wat ik zeg?”

„Ja wel,” zei Simon.

„Laat hen in jouw huis bijeenkomen,” vervolgde Ambrose.

„Elk van hen moet een geweer dragen maar jij moet er voor zorgen, dat de magazijnen leeg zijn en dat niemand patronen in den zak heeft. Ik wil niet, dat er geschoten wordt. Maar vooral, laat de Indianen niet weten, dat er van avond iets gaande is.”

„Goed,” antwoordde Simon kort en bondig. Zijn oude oogen schitterden.

(Vervolg op blz. 588 van dit nummer).

WIERINGEN.

Een oud volksdeuntje, hetwelk o.a. een plaats vond in den onlangs, bij den uitgever Wolters, verschenen derden bundel Volksliederen, verplaatst ons naar het Sint Helena van den verheerlijker van den frisschen, vroolijken oorlog. De beginregels luiden:

Wie wil er mee naar Wieringen varen
's Morgens vroeg al in de dauw.

Typisch is vooral het tweede couplet:

Ben je wel ooit op Wieringen geweest,
In „Het Vergulde Poortje”?
Daar verkoopen ze brandewijn
Suiker en kaneel er bij,
Een potje vol om een oortje!

Volgens den bewerker van bovengenoemden bundel is de melodie van dit liedje, welks tweede strofe meer gezegd dan gezongen wordt omdat zij niet past op de melodie van het eerste couplet, hoogstwaarschijnlijk in den Franschen tijd in ons land blijven hangen. De zangwijze vindt blijkbaar haar oorsprong in het bekende „Cadet Rouselle”, hetwelk bij de revolutielegers in 1792 zeer gewild was. F. W. DRIJVER.

Ontvangen Boeken.

Ons mooie Nederland, Gelderland III. De Veluwe, door D. J. van der Ven, J. M. Mealenhoff, Amsterdam, 1918.

Een nieuw deeltje van de serie „Ons mooie Nederland.” Ditmaal is de Veluwe aan de beurt. Den schrijver stonden klaarblijkelijk een groot aantal goede foto's ter beschikking, waaruit hij een zeer gelukkige keuze heeft gedaan. Deze schrijver is de heer D. J. van der Ven, d.w.z. iemand, die in Gelderland uitnemend thuis is, die bij 't bewonderen der boomen de schoonheid van het bosch niet over 't hoofd ziet, daarenboven veel werk maakt van oudheidkundig onderzoek, een man wiens liefde naar vele richtingen gaat en die een open oog heeft voor al wat schoon, een iets te vaak gesloten oog voor al wat leelijk is. Sterk vertoont de vlotte schrijver in dit boekje weder „les défauts de ses qualités”: soberheid is aan zijn stijl vreemd, en de drukke bijvoeglijke naamwoorden, waarvan hij zich met graagte bedient, geven aan zijn werk iets opgeschroefds en vermoeiends.

Ons inziens zal men de aardige boekjes van deze serie later nog herhaaldelijk willen raadplegen. Daarom achten wij het een leemte, dat ook weder aan dit deeltje een register ontbreekt. Een register zal deze boekjes aanmerkelijk in waarde doen stijgen.

Foto C. Steenberg.

DE MORSCHPOORT TE LEIDEN, GEBOUWD IN 1669.

DE POORTEN VAN LEIDEN.

(Slot).

DE poorten, die thans aan de beurt komen, gebouwd in 1664—'72, zijn alle ontworpen door den Leidschen bouwmeester Willem van der Helm, volgens sommigen een leerling van Aert van 's Gravesande, die van 1639 tot 1651 te Leiden werkzaam was, en en aan wien de stad o.a. haar Marekerk en Lakenhal dankt, volgens anderen uit de school van den bekenden Pieter Post, die voor Leiden o.a. de Waag ontwierp.

Zijn eerste poort was de nieuwe (derde) *Marepoort*, die in 1664 gebouwd werd en aanvankelijk ook *Haarlemsche poort* werd genoemd. De sierlijke renaissancepoort, in het vorig nummer besproken, stond aan de westzijde van de Mare, terwijl na 't graven van de trekvaart naar Haarlem en 't aanleggen van den trekweg aan de oostzijde van de vaart de toegang tot de stad naar de overzijde moest worden verlegd. Klaarblijkelijk voldeed de oude poort niet aan den in de tweede helft der 17e eeuw heerschenden smaak, want zij werd niet in de oude, toch zoo aantrekkelijke gedaante herbouwd. Een geheel nieuwe poort verrees aan de overzijde. De afbeelding op blz. 581 ontslaat van de verplichting, een beschrijving van haar uiterlijk te geven. Ongetwijfeld is zij in haar soort een verdienstelijk werk te noemen, maar de soort bekoort ons nu eenmaal minder dan die van haar voorgangster, welke haar strakke lijnen miste. Aan de stadzijde van de poort werden de wapenschilden van de toenmalige burgemeesters aangebracht.

Dan, in 1667, volgt de bouw van de nieuwe *Zijlpoort*, die verband houdt met de in 1644 begonnen en in 1659 voortgezette uitbreiding van de stad aan de oostzijde. In 1644 werd alleen de voorstad, die zich reeds bij de Haven gevormd had, bij de stad getrokken; de oude houten *Zijlpoort*, die — wanneer weten wij niet — haar middeleeuwsche voorgangster had vervangen, werd nu naar 't eind der Haven verplaatst, doch was in 1666 zóó vervallen, dat tot den bouw van een nieuwe poort werd besloten. Deze nieuwe *Zijlpoort*, welke nog altijd bestaat, is naar onze meening van der Helm's fraaiste schepping. Zeer gelukkig is de verhouding van den uit het dak rijzenden achtkanten koepeltoren, die op 't oorspronkelijk ontwerp ontbrak, tot het poortgebouw zelve, waarvan de zandsteen omkleeding van den doorgang en — aan de binnenzijde — de fraaie versierselen daarboven, gebeeldhouwd door Rombout Verhulst en krijgsattributen voorstellende, rijk afsteken tegen het overigens zeer sober-

gehouden gebouw. Aan de buitenzijde prijkt boven den doorgang het wapen van Leiden, geflankeerd door kanonnen en antieke wapenrustingen; onder het wapen leest men: *Haec Libertatis ergo* (Dit om der vrijheid wille). Op de blanke steenplaten ter weerszijden van den doorgang zal men den naam der poort hebben willen aanbrengen, wat echter niet geschied is. De thans vlakke wapenschilden aan de stadzijde vertoonden vóór den Franschen tijd de wapens der tijdens den bouw aan 't bewind zijnde burgemeesteren. De sluitsteen in 't midden van den poortboog vertoont aan de binnenzijde een Medusa-hoofd, aan de buitenzijde het hoofd van een Romeinschen krijger. Evenals bij de Rijsburgsche poort staat de doorgang niet rechthoekig op het gebouw, wat voor van Mieris reden had moeten zijn, ook hier van een merkwaardig „konstwerk” te spreken; hij liet dit echter achterwege. Op de bovenverdieping der *Zijlpoort* hebben de Rederijkers vergaderd, „doch de Heeren Regeerders, kennis hebbende van den handel deezer broederen, oordeelden dit vertrek tot nutteren dienst te kunnen besteeden, en stelden aldaar omtrent het jaar 1736 een school voor de arme kinderen,” weet van Mieris mee te deelen. Het bevreemdt bij de eerste beschouwing, dat de buitenbrug niet recht voor de poort ligt; vroeger voerde zij evenwel recht, doch niet loodrecht op het poortgebouw aan; zij had toen elf de landzijden zijn later door aanplemping vervallen, vandaar het wat vreemde verschijnsel.

Van de in de 19e eeuw geheel „vast” geworden brug is in 1913 weder een gedeelte ophaalbaar gemaakt, ten behoeve van de doorvaart van de Haven naar het station der Haarlemmermeertreinen aan den Heerensingel.

Jammer dat de loodsen ten Zuiden der poort zulk een rommelig en armoedig aanzien hebben; deze onaanzienlijke burens bederven wel eenigszins het gezicht van buiten op de mooie poort, die, gevat zijde, ongetwijfeld meer indruk zou maken.

Van 1611 af was Leiden aan de zijde van den Morschweg afgesloten door een houten poort; eerst in 1668 werd deze vervangen door de steenen *Morschpoort*, die in 1669 voltooid was, en eveneens nog bestaat. Ook dit kan een fraai bouwwerk genoemd worden, wever van geheel ander karakter als de *Zijlpoort*, zooals wel uit onze afbeelding hierboven blijkt. Aan de buitenzijde is in het

fronton boven de poort het stadswapen aangebracht terwijl we hier verder het jaartal en „Morschpoort” lezen, welk laatste woord aan de binnenzijde ter weerszijden van den doorgang is aangebracht. Welk een zorg om stadgenoot en vreemdeling den naam dezer poort te vertellen! Wij weten intusschen waarom dit geschiedde: daar even buiten deze poort de galg stond, werd zij vroeger ook wel Galgpoort genoemd, en de overheid wilde tegen gaan, dat zij nog langer met een „verachtelijken” naam zou worden betiteld. En de overheid heeft haar zin gekregen: ieder Leidenaar spreekt nog slechts van Morschpoort, een naam, afkomstig van de „Hoogemorsch”, waarnaar de weg buiten de poort leidde, die thans bijna geheel bebouwd is. Rijk beeldhouwwerk als de Zijlpoort vertoont zij niet, maar toch zijn verschillende onderdeelen met zorg bewerkt, zooals de fries onder het koepeldak met zijn metsel-mozaïek en de koppen als caryatiden. Op den toren draait nog de oude windvaan, de leeuw met zwaard en wapen der stad, die ook op de Zijlpoort te vinden is en ook eenige andere poorten heeft gesierd. Met de ophaalbrug aan de buitenzijde, die soberder lijnen kon vertoonen, maakt de poort een schilderachtigen indruk; intusschen valt het te betreuen dat voor haar zuidvleugel ten behoeve eener kazerne een schutting is geplaatst, die naar wij hopen spoedig met het militarisme zal verdwijnen; aan haar noordzijde is zij vrijgemaakt. Zoo'n oud poortgebouw moet o.i. of aan beide zijden geheel vrij staande worden gemaakt of ter weerszijden aansluiten aan oude muren, wallen of huizen. In 't eerste geval is zij zuiver oud-monument geworden, in 't tweede geval blijft zij nog meer herinneren aan haar oude bestemming. De Morschpoort-oplossing is halfslachtig en bevredigt niet.

In het vorig nummer is reeds gesproken van de oude *Hoogewoerdsche poort*, die na den uitleg der stad in 1659 van de Kraaiersstraat werd verplaatst naar het nieuwe oosteinde der stad en in hoofdzaak haar oude gedaante behield. Een waardige poort voor dezen voornamen toegangsweg achtte men haar klaarblijkelijk toch niet, want in 't zelfde jaar legde men de fundamenten voor een nieuwe binnenpoort, die echter eerst in 1669 werd opgetrokken, al weder naar 't ontwerp van van der Helm. Het schijnt dat den bouwmeester bij zijn ontwerp de Witte poort voor oogen heeft gestaan, al kan van een copie niet gesproken worden. Evenals bij deze poort, was de binnenste Hoogewoerdsche poort door hoge steenen muren „halve-maanswijze” verbonden met de buitenste poort. De wapenschilden van Burgemeesteren werden niet vergeten. Ook hier lag een lange brug met elf steenen bogen en twee doorgangen met ophaalbruggen over de Singelgracht.

De *Koepoort*, die voor de Zuidzijde van de — thans gedempte en in Doezastraat herdoopte — Koepoortsgracht stond, vertoonde in de eerste helft der 17e eeuw een schilderachtig vervallen gebouwencomplex (zie de afbeelding op blz. 583); 't was de sterk verbouwde en opgelapte middeleeuwsche poort waarvan o.a. nog overblijfselen der hangtorentjes aanwezig waren. Hoe schilderachtig ook, dit was geen waardige toegang voor een bloeiende stad, zoo oordeelden de vroede vaderen. En weder werd van der Helm aan het werk gezet. In 1671 werd met den bouw van de nieuwe poort begonnen, en in 't voorjaar van 1672 was zij gereed. Misschien is deze poort de minst geslaagde van de vijf, door van der Helm ontworpen, ook al vergeten wij niet, dat de bouwmeester ze — blijkens het ten archieve berustend ontwerp van 1664 — aan de binnenzijde ter weerszijden van den koepel had willen versieren met koeien-figuren, die er — zoo we ons niet vergissen — nooit zijn aangebracht, en in elk geval een eeuw later reeds verdwenen waren. Men bepaalde zich tot een koe als windwijzer. 1)

We moeten er hier even op wijzen, hoe zeer het voor de bekwaamheid en vindingrijkheid van van der Helm spreekt, dat elk zijner poortgebouwen een eigen karakter vertoont; al zijn het alle echte kinderen van de tweede helft der 17de eeuw, al valt de invloed van van Campen's school niet te ontkennen, de ééne poort lijkt niet op de andere. Van der Helm's naam is voornamelijk door zijn poorten aan de vergetelheid ontrukkt, maar in deze heeft hij zich dan ook niet de eerste de beste betoond.

Ons rest thans nog de onaanzienlijkste van Leiden's poorten, het *Heerenpoortje*, dat in 1682 voor het oostelijk uiteinde van de korte Heerengracht aan den Heerensingelgracht werd gebouwd; 't was een eenvoudig gebouw van klassieke vormen (zie de afb. op blz. 584), waarvan de hooge schoorsteen bijkans het eenige versiersel uitmaakte. De doorgang was nauw en slechts voor voetgangers gemaakt, eveneens de smalle brug er voor; zij diende slechts voor de stedelingen, die buiten deze zijde der stad hunne landen of tuinen hadden, en tot dusverre, door Mare- of Zijlpoort gaande, een grooten omweg moesten maken.

Foto C. Steenbergh.

DE ZIJLPOORT TE LEIDEN, BINNENZIJDE,
GEBOUWD IN 1667.

In het Leidsche archief bevindt zich een ontwerp voor een poortgebouw van 1682, waarschijnlijk voor de Heerenpoort, dat een veel monumentaler karakter draagt; daarop rijst uit het dak een koepeltorentje op. Klaarblijkelijk heeft men voor dezen meer wijdschen toegang geen geld over gehad.

DE MARE POORT.

DE (DERDE) MAREPOORT; GEBOUWD IN 1664, GESLOOPT IN 1864.

Naar de gravure in Van Mieris' kroniek.

Twee eeuwen of langer hebben al die poorten de toegangen tot de stad gesierd. En meer dan zestig jaren van de sloop-eeuw bij uitnemendheid bleven ze gespaard. Wat nog van de walmuren bestond, werd tusschen 1820 en '30 omvergehaald: de wal tusschen Hoogewoerd en Zijdgracht werd gemetamorfoseerd in het kostelijk Plantsoen, nóg de trots en vreugde der Leidenaars, aangelegd naar de ontwerpen van S. van der Paauw; overgebleven bolwerken werden tot begraafplaatsen ingericht; op de wallen aan de oostzijde der stad verrezen fabrieksgebouwen; maar de poorten bleven.

Tot de sloopwoede ook over Leiden losbarstte, en met plotselinge heftigheid. Het eerst was het *Heerenpoortje* aan de beurt; laat ons bekennen dat dit geen groot verlies was. Maar in het zelfde jaar (1863) volgde — en dit is een niét vergeeflijke daad — de slooping van de aardige oude *voorpoort der Witte poort* van 1592. In 1864 worden de *Koe- en Marepoort*, van der Helm's eerste en laatste poortgebouw, uit den weg geruimd; de afbraak van deze poorten is buitengewoon betreurenswaardig.

Een groote verontwaardiging over deze sloopingsmanie groeide in de harten van vele Leidenaars, en toen in 1865 ook de *Wittepoort* veroordeeld werd te verdwijnen, barstte zij los.

't Is wonder, dat een Raad, die al
zijn poorten sloop,
In 't eind zich zelven niet voor
afbraak nog verkoopt,

schreef iemand op een steen van de reeds half onder moker-slagen vernielde Wittepoort, en op een anderen steen las men:

(1574) De val van Leiden's oude muur,
Joeg eens in 't middernacht-
lijk uur
Den vijand op de vlugt en Leiden
was beveiligd.
(1865) Thans jaagt de val van
Leiden's poort
Den genius der kunsten voort,
Nu Leiden's achtbre Raad zijn
eigen vest ontheiligt.

In hetzelfde jaar verscheen bij T. Hooiberg & Zoon te Leiden een brochure onder den titel „Wandalisme. Een waarschuwend woord tot allen, wien de vaderlandsche kunst onverschillig is,” door Chr., met een brief aan den schrijver van Dr. C. Leemans, (directeur van het Museum van oudheden), die zijn instemming met den inhoud van het geschrift betuigt. In voor dien tijd zéér heftige bewoordingen uit de schrijver zijn verontwaardiging over het moedwillig vernielen van overheidswege van Leiden's oude poorten.

„Waarom of de Witte Poort vallen moest?” vraagt hij. „Het Leidsch Bestuur zal het zeker wel weten, al is 't ons duister. Sloopingsmanie zal wel de reden geweest zijn.”

„Hoe is het mogelijk”, zoo gaat hij voort, „dat er te Leiden nog Wandalisme wordt gepleegd aan 17de eeuwse bouwkunde, waar het gebouw der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen 2) opzettelijk naast de Saaihal 3) geplaatst schijnt, om de 19de eeuwse architectuur in al haar naaktheid en erbarmelijkheid te doen uitkomen tegenover al de sierlijkheid en rijkdom van vormen van die der 17de eeuw.

„Opvolgers van van der Werff en van Hout, als gij nog een hart hebt, dat klopt voor uwe stad, berooft haar dan toch niet van hare sieraden! *Denkt toch dat er eenmaal een tijd kan komen, waarin de nakomelingschap ze terug eischt van u, die niet meer in 't leven kunt terugroepen wat gij moedwillig hebt vernield.*4)

„En die monumenten, die de 17e eeuw zich zelve oprigtte, verdienen ze niet in eere gehouden te worden, als monumenten voor de welvaart en den bloei, voor den trots en het zelfbewustzijn, voor den rijkdom en den kunstzin onzer steden?”

Zoo gaat hij voort, en 't is merkwaardig, hoe wij, na meer dan vijftig jaren, nog met zijn gloeiende verontwaardiging kunnen meegevoelen. Raak en volkomen juist is ook zijn slotzin:

„Verga dan, ontaard geslacht, in uwe smakeloosheid! bouw u kippenhokken en woon er in! breek uwe poorten af en stel er niets hoegenaamd voor in de plaats! en verbeeld u dan nog dat de vreemdeling, die vroeger uwe steden kwam bewonderen om hare *eigenaardigheid*, thans ook voor uwe magtelooze pogingen tot naäping van den grootschen aanleg elders en vooral in het buitenland verkregen, een blik zal over hebben.”

Ofschoon bij het beperkte kiesrecht van die dagen de gemeenteraden nog iets van regenten-colleges hadden, die zich van de meeningen der burgerij niet al te veel aantrokken, en gaarne hun eigen door „verlichting” aangewezen weg volgden, hadden de protesten toch deze uitwerking, dat een jaar voorbij ging, zonder dat een nieuwe poort onder den moker viel. Maar reeds in 1665 stond er weer een op het sloopprogramma, n.l. de *Rijnsburgsche* poort. En heftig werd weder geprotesteerd tegen het afbreken van deze merkwaardige poort aan wat sinds het bouwen van 't station der Hollandsche Spoor de hoofdtoegang der stad was geworden, o. a. door dr. Leemans in een artikel in de „Leidsche Courant,” dat ondertekend was: „Leiden, in de 7de maand van het tweede Poortensloopingsjaar.” Hoe hevig — en strekt het der Leidsche burgerij niet tot eer? — deze kwestie de gemoederen in beweging bracht, blijkt wel uit een redactioneel mededeeling in het Leidsche Dagblad van 2 Aug. 1865:

„Stukken tegen of vóór de slooping der Rijnsburgsche poort zullen opgenomen worden, wanneer zij uitsluitend op het oog hebben liet belang, dat bestaat vóór het behoud of vóór de slooping, uit welk oogpunt beschouwd. Geen magtspreuken of grofheden leggen gewigt in de schaal van het onbevange en onpartijdig oordeel.”

Een week later vinden wij in het zelfde blad een slappe verdediging van het afbreken der poort. Maar over het algemeen houden de sloop-voorstanders zich vrij stil. Blijkbaar voelen zij zich sterk tegenover de achterlijke conservatieven, die overbodige, leelijke gebouwen willen bewaren, welke zij als „sta in den weg's” betitelen, en die onderhoudskosten vragen, en laten zij, met den verlichten glimlach van hen die „het weten,” de bekrompenen maar wat uitrazen.

Intusschen konden de laatsten zich over een voorloopige overwinning verheugen: 15 November 1865 besloot de Raad met 12 tegen 11 stemmen, de Rijnsburgsche poort voorloopig te sparen, nadat in een vorige vergadering de stemmen gestaakt hadden. Het vertoog van de „Commissie der Koninklijke Academie van wetenschappen tot het opsporen, het behouden en het bekend maken van overblijfsels der vaderlandsche kunst uit vroegere tijden,” den 30en October 1865 tegen het sloopen der Rijnsburgsche poort ingediend, had klaarblijkelijk zijn uitwerking niet gemist. „Al mogen die gebouwen,” zoo lezen wij in dit vertoog, „niet de kenmerken dragen van een tijdperk, waarin de bouwkunst hare hoogste en edelste ontwikkeling had bereikt,5) toch hebben zij hunne waarde en leveren merkwaardige proeven van eenen stijl, die in de geschiedenis der vaderlandsche kunst een belangrijke plaats inneemt, en ook eigen verdiensten mag doen gelden. Zij verrezen in eenen tijd, waarin ons vaderland, waarin ook uwe stad, eenen hoogen trap van

rijkdom en bloei bereikt had, in eenen tijd, waarin liefde voor de kunst, in alle standen doorgedrongen, menigen werkmans ambacht eenen sierlijken vorm te geven, en door smaakvol snij- of beitelwerk de waarde, zelfs van eenvoudig huisraad en andere voorwerpen van dagelijksch gebruik zoo zeer te verhoogen, dat die ook nu nog tegen hooge prijzen opgekocht worden.”

Intusschen rustten de slooplastigen niet. Een nieuw voorstel om de Rijnsburgsche poort af te breken, „vooral omdat de passage daar soms gevaarlijk was,” ditmaal uitgaande van den heer Krantz, werd in 1866 verworpen. Maar de commissie van fabricage scheen bleef achterwege, zoodat zij er onogelijk begon uit te zien.

„De poort is nog zoo hecht en sterk,” schrijft „een ingezetene” in de Leidsche Courant van 17 September 1866, „dat zij genoegzaam niets aan onderhoud kost. Waarom niet desnoods aan beide en de plaats waar men zoo weinig aan de monumenten der vaderen aan hechten en zij wenschen vurig dat hun stem thans ten opzichte der Rijnsburgsche poort bij den gemeenteraad gehoor zal vinden.”

DE BINNENSTE HOOGWOEDSPOORT TE LEIDEN,
STADSZIJD, GEBOUW IN 1669, GESLOOPT IN 1874.

DE OUDE KOEPOORT, BUITENZIJDEN, OMSTREEKS 1660.
IN 'T VERSCHIJT DE WALMUUR MET DE TORENS BOURGONDIE EN OOSTENRIJK.
WELKE LAATSTE IS BEHOUDEN GEBLEVEN.
Naar de tekening in het gemeente-archief te Leiden.

Een ander inzender uit zich eenige dagen later in hetzelfde blad in dichtregelen, en schrijft, onder het motto: Facit indignatio versus:

Gij allen, wien de poort, die Rhijsburgs naam mag dragen,
Een doorn is in het oog,
Die vurig hunkert naar de felle mokerslagen
En 't storten van dien boog,
Dien boog, der Vadren trots, bewondring van 't verleden,
Een parel aan de kroon
Der Leydsche stedemaagd, toen z' in Zuid-Hollands steden
Naast Dordrecht zat ten troon,
Gij allen, schouwt toch rond! Nog andere gebouwen
Bestaan in onze stad,
Waarvan het buiten kijf uw nakroost zou berouwen,
Zoo gij ze begenadigd hadt.
Daar staat aan 't ooster eind een poort 6), wier steentrefeën
U tarten door hun schoon,
Bentheimer wapentuig, door Rombout's hand besneëen,
Hem tot een lauwerkroon,
Daar staat de Waag! — de waag, met koorden en gewigten
Behangen in festoen,
Gelijk in onzen tijd (die 't voorgeslacht wil rigten)
Geen beeldhouwkunst kan doen.
Maar bovenal, vergeet St. Pancras zijportalen
En steenen kantwerk niet;
Want weet: geen kunststuk kan bij 't noorder zijraam halen
In Rijnland's heerlijk stroomgebied.
Op dan! op, mannen, op! met mokers en houweelen,
Met hamers, zwaar en grof!
Laat iedre slag den steen doen spatten en verdeelen,
Verbrijzelen tot stof;
Opdat de hoopen puin eens ten bewijze strekken
Voor kroost en nageslacht,
Dat hooggeroemde kunst uw afkeer kon verwekken,
En dat uw wansmaak 't schoon veracht.

Het heeft niet gebaat: in 1867 werd de Rhijsburgsche poort gesloopt, en om de schade in te halen ook de *buitenste Hoogewoerds-poort*.

Dan volgen jaren van rust; de slooplastigen waren voorloopig bevredigd en genoten van de vruchten hunner overwinningen: ledige plaatsen waar kort te voren nog merkwaardige monumenten verzezen. Maar nog waren er drie poorten over: de Hoogewoerds-poort, de Morschpoort en de Zijlpoort. Ook deze overbodige gebouwen, deze verouderde sta in den wegs zouden en moesten verdwijnen.

Het eerst was de (binnen-) *Hoogewoerds-poort* aan de beurt; in 1874 werd zij veroordeeld te verdwijnen.

Het vonnis werd geveld. De grijze poort moet vallen,
Zij heeft alreë te lang gestaan.
De nieuwe beeldstorm bruist en doet haar lofsied schallen,
't Aloud denkstuk moet er aan.

Zoo rijmt J. M. E. Dercksen in de Leidsche Courant van 1874. Twaalf coupletten lang is zijn treurzang, die aldus eindigt:

De poort, gewijd ten doode,
Staat rustig, zwiwend daar en wacht.
Zij heeft één woord gehoord van den vernielingsbode,
Dat woord, haar troost, is: *Nageslacht!*

Men denke niet, dat het stadsbestuur zich beijverde tenminste merkwaardige fragmenten der poorten te bewaren. O, neen, wat geld waard was, moest te gelde worden gemaakt, zoo bijvoorbeeld ook de poortklokken. Wij weten uit een versje van pastoor Brouwers in den „Volksalmanak voor Nederlandsche Katholieken” van 1877, dat de groote klok van de Hoogewoerds-poort voor f 2190.— door 't „sloopziek Leiden” aan Bovenkerk werd verkocht.

De grootste en schoonste klok, die uit Hemony's vormen,
Voor Leiden's Hoogewoerds-poort te voorschijn treden mocht,
Thans door een stad geveild en door een dorp gekocht!

Voorstellen om de twee overgebleven poorten te sloopen, volgden. Maar de tegenstand werd zóó krachtig en fel, dat Morschpoort en Zijlpoort behouden bleven; nog heden sieren zij de stad en behoren tot hare meest gewaardeerde en bewonderde monumenten. Met den gespaarden muurtoren „Oostenrijk,” niet verre van de plaats waar de Koepoort stond, zijn zij vrijwel de eenige herinnering aan de oude ommuring der Sleutelstad.

Het eenige argument van de slooppartij, dat aandacht verdient, is de bewering, dat de poorten het verkeer belemmerden. Maar ten sterkste moet betwijfeld worden, of dit tenminste voor den slooptijd 1863 — '74 niet sterk overdreven was.

Een andere vraag is, of alle poorten na de geweldige toeneming van 't verkeer langs de voornaamste wegen en straten, in den laatsten tijd voornamelijk door de automobielen en rijwielen ontstaan, behouden hadden kunnen blijven. We gelooven, dat dit *met wat goeden wil* (en deze ontbrak in den slooptijd geheel) inderdaad had kunnen geschieden, mits men de poorten vrijstaande had gemaakt, zoodat het verkeer niet alleen dóór, maar ook ter weerszijden van de poortgebouwen had kunnen worden geleid.

Bij alle afkeuring van het werk der Leidsche sloopers moet er uitdrukkelijk op worden gewezen, dat er, nog vóór Victor de Stuers in „de Gids” van November 1873 zijn vlammend protest tegen het misdadig vernielen van oude monumenten geschreven had, te Leiden reeds velen waren, méér — zoo we ons niet vergissen —

dan in de meeste andere plaatsen, die zich tegen de 19de eeuwse afbreek-manie verzetten. Zij bleken hun tijd vooruit te zijn.

Merkwaardig is, dat menschen van dezen tijd hunne denkbeelden grootendeels kunnen onderschrijven. Misschien slechts met één uitzondering. Zij die opkwamen voor 't behoud der poorten gaven blijk dit óók te doen omdat zij niet geloofden in het vermogen van het heden, om op 't gebied der bouwkunst nieuwe schoonheid te scheppen. Behoud van oude schoonheid alléén mag niet dé leuze van dezen tijd zijn. En wannéér wij dit behoud wenschen is het niet alleen om redenen van aesthetischen en archeologischen aard, maar ook omdat de oude monumenten het heden-daagsch geslacht kunnen prikkelen tot nieuwe scheppingskracht, al zal deze zich niet meer uiten in 't bouwen van nieuwe poortgebouwen, welke immers onherroepelijk tot het verleden behooren.

We beleven een tijd van geweldige omwentelingen; veel van het oude verdwijnt — en het is goed! Maar tot wat moet blijven bestaan behoore:

de wil om het nageslacht iets na te laten, waarvoor het ons dankbaar zal zijn. A. L.

1) Wie weet de naam van deze en andere poorten in ons land te verklaren? Uit de geschiedenis der Leidsche Koepoort blijkt wel, dat b.v. de Koepoort te Hoorn niet zoo heette, omdat allerlei voorstellingen van het nuttige huiskier haar versierden, maar dat deze juist daar waren aangebracht in verband met den naam der poort.

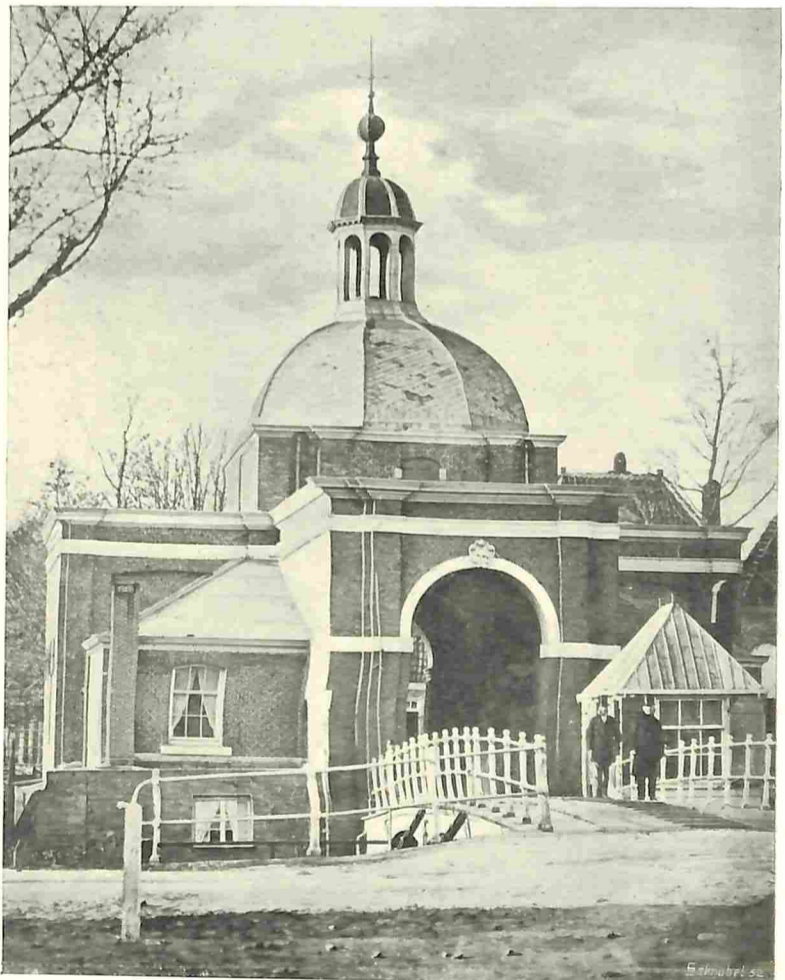
2) Dit onbevallige gebouw ontsiert nog altijd het Steenschuur.

3) Thans meer bekend als „Lodewijkskerk”. Voornamelijk de sierlijke toren met den voorgevel zijn nog van de oude Saaihal over; als door een wonder bleven zij gespaard bij de ramp van het kruitschip, dat in de onmiddellijke nabijheid lag.

4) Cursiveering van ons.

5) Wij laten natuurlijk deze meening voor rekening der commissie en herinneren er aan, dat de Rhijsburgsche poort in 1632 was gebouwd.

6) N.l. de Zijlpoort.

DE NIEUWE KOEPOORT, GEBOUWD IN 1671—'72,
GESLOOPT IN 1864.

DE RIETVIJVER.

(Slot).

REEDS lang heeft de sluwe, lenige roover der slooten het spel van de waterhoentjes bespied.

Met kouden blik heeft hij elk hunner bewegingen gevolgd en wacht... wacht op het gunstige oogenblik.

Nauw merkbaar schuift de ringslang haar lang lijf naar boven, heft zich een weinig op, zoodat zij op het kroost komt te liggen en vleit zich dan tusschen het plokkige groen, waar de verschillende kleurschakeeringen haar een goede dekkleur geven en onzichtbaar maken. De wreedde oogen laten de prooi geen oogenblik los, de gespleten tong trilt, de diep ingescheurde mond trekt en siddert van ingehouden begeerte. De kleinen naderen al meer en meer; het oog van de slang schijnt te gloeien, een hypnotisch vuur dringt in op een der jongen en verstart van vrees, onbewust van het gevaar, dat dreigt, nadert het den roover, die nog steeds onbeweeglijk maar gereed tot den aanval den blik van zijn buit gevangen houdt. Hulpeloos, zonder macht zich aan het gevaar te onttrekken moet het waterhoentje den wil van de slang volgen.

Een oogenblik nog, en dan verdwijnt met bliksemsnelle beweging de vogel in den bek van de slang, die nu voldaan, langzaam en even omzichtig als zij gekomen is, het lichaam onder het kroost laat zinken om op eene veilige plaats het voedsel te gaan verteren.

Om die plaats echter te bereiken, moet zij door een stuk open water trekken en daar wacht de slang gevaar. Aan den oever staat, als uit cement opgebouwd, roerloos, schijnbaar evenloos, de reiger.

Zijn hoekige, magere figuur gelijk op een afstand wel op een stuk hout met grillig zijwaarts gegroeide vertakking.

De kleine, smalle kop vormt haast één lijn met den langen, sterken snavel, die benedenwaarts is gericht. De staroogen dringen diep in de geheimenissen van het donkere water. Zij zien daar voor ons menschen onzienbare dingen waarvan het mysterie zich openbaart in zijn zonderlinge, raadselachtige en onbegrepen figuur. Langzaam en sloom nadert de slang, zich diep onder den wal schuilhoudend, schuwend het felle daglicht na zijn moorddadig werk.

Maar reeds heeft de reiger hem bemerkt. Een nauw merkbare beweging — als de liefkoozing van den wind — vleit zich over de schoone aigretten en langs de sierlijke pleureuses en dan met bliksemsnelle snavelhout geschiedt de aanval en de slang ligt kronkelend en wringend op de weide om met een krachtigen slag van den bek afge maakt te worden en daarna te worden verslonden.....

* * *

De zomer is voorbijgegaan, de herfst heeft zijn kleuren tentoongespreid en nu staat de winter voor de deur.

Ook de rietvijver heeft de wisseling der jaargetijden medegemaakt en niet onmerkbaar is zij voor deze plaats voorbijgegaan.

Het kroos is verdwenen, het vol begroeide watervlak is weer vrij, de rietstengels zijn nog hooger opgeschoten en de pluimen zijn zilvergrijs geworden, als teeken van ouderdom en naderend sterven.

De waterhoentjes vertoeven hier echter nog en zijn volwassen, sterke dieren geworden.

Met elegant, sierlijk kopbeweeg en schokkend lijfje varen zij als kleine scheepjes over het water.

Bij den dag wordt het echter al moeilijker voor hen om aan den kost te komen, want als bij tooverslag zijn de meeste insecten verdwenen; alleen de muggen voeren nog hun onbegrijpelijk spel en dansen, dansen in wilde, woeste kringelvlucht onder zoemend gerucht altijd door, onvermoeid, onverpoosd tot de ochtendschemering gloort....

* * *

Over de aarde welft de intens blauwe hemel, aan de westerkim daalt de zon en zet de lucht daar in hellen gloed. Nauwelijks is de daggodin aan de horizon verdwenen of reeds verschijnt aan den oostkant de maan als een vuurroode bol en doet daardoor den hemel nog donkerder, nog dieper van blauw schijnen.

De sterren beginnen te flikkeren, maar nog steeds is het westen koperkleurig, als een naschijn van een ontzettenden brand. Het vriest, als met speldenprikkers beladen is de lucht. Geheimzin-

nig en stil doet de vorst haar werk. Over de oppervlakte van den rietvijver glijdt de verstijvende hand van den winter, een vliesje schilfert over het water, een laagje ijs bedekt daarna de plek en eer de morgen daagt is het geheele watervlak in boeien geklonken.

Waarheen moeten de waterhoentjes nu gaan? Hoe moeten zij nu voedsel bekomen, waar vinden zij nu de bescherming, die het water hun altijd bood?

Hun instinct wijst hun echter hierin den weg en weldra hebben zij deze ijsvlakte verlaten en de snelvlietende beken opgezocht, waar de kracht van het loopende water den winter trotseert, tenminste voor zoolang het duurt.

Onder den diep uitgevreten wal vinden zij een goede warme schuilplaats en in het water zelf — al is het niet overvloedig — voldoende voedsel om het leven er bij te kunnen houden.

Maar strenger en strenger heerscht de winter. Hongerig met leeg ingewand sluipen de roofdieren rond. In hen schrijnt de pijn, de knagende kramp van den honger. De oogen zijn met bloed belopen, dat doet de begeerte naar voedsel, de voetzolen zijn stuk, doorgelopen op den hard met ijzel bedekten grond.

Des daags houden zij zich niet meer schuil, de geesten der duisternis, neen, nacht en dag jagen zij, altijd zijn zij speurend naar eten, naar levende buit of... walgelijk riekende krenge.

Zoo sluipt de dood rond, begeerig om te moorden, een gedurende gevaar voor de waterhoentjes, die ook bij den dag magerder worden.

Niet alleen hebben zij te waken tegen den inwendigen vijand, den honger, doch ook voor de rondom hen sluipende ratten, wezels en bunzings en dan nog, en dit is niet het minst, voor de gevleugelde roofers, zooals sperwer, uil en bonte kraai.

Reeds lang zit de kraai te loeren op de vlugge hoentjes die altijd nog weten te ontkomen.

Op een over het ijs hangenden tak heeft zij post gevat en wacht totdat de kipjes onder den diepen wal zullen uitkomen om dan zich plotseling op hen te storten en er een van te grijpen.

De waterhoentjes hebben de bonte kraai nooit als hun vijand beschouwd; tot nog toe bewegen zij zich in haar onmiddellijke nabijheid zonder iets van haar te duchten, doch zij weten niet dat de honger de kraai wreed maakt, dat deze haar in een roofvogel verandert. Onbevreesd komen zij dan ook te voorschijn, wel zijn zij omzichtig uit hun schuilplaats gekomen, bedacht op gevaar, maar van de kraai vreezen zij niets, totdat een plotselinge aanval van deze hen doet begrijpen dat zij een vijand meer hebben, een die zij, omdat zij zoo veel in aantal zijn, meer te duchten hebben, dan ieder ander. Krijschend en schreeuwend vechten de bonte kraaien om den buit, dien zij hun makker betwisten.

Met rauwe kreten scheuren zij de veerenmassa uiteen en inplaats van den honger te verdrijven, voelen zij nu na hun onvoldanen maaltijd den schrijnenden pijn des te meer. De waterkipjes kruipen sidderend bijeen en durven het eerste uur niet op voedsel uit te gaan, op het voedsel, dat zij zoo noode kunnen ontberen.

Elke dag brengt zijne gevaren voor hen mede, en niet lang zal het duren of de uitgeteerde lichaampjes zullen den strijd moeten opgeven. Zij verzwakken meer en meer, de mollige lijfjes met de ronde welving van de borst worden mager, en scherp als een mes vertoont reeds het borstbeen zich door de borstvederen. Nu eerst krijgt de koude vat op hen, want honger en koude zijn trouwe medegezellen.

Maar ziet, er is iets in de lucht, dat de waterhoentjes onbewust doet opleven. Nog is het wel ijzig koud en jaagt de wind snerpnd en klagend door de gebroken rietstengels, doch hij komt uit een anderen hoek en brengt een vochtige atmosfeer mede. Dit voelen de dieren en nu weten zij, dat het met den winter gedaan raakt.

Het ijs wordt nat, krijgt een diep-grauwe kleur, breekt reeds, waar de stroom sterker is en weldra vallen de eerste met sneeuw vermengde regendruppels. Nu wordt het feest in de natuur; overal ontwaakt het nieuwe leven en als de kievit als een der eerste lanteboden zijn grillige vliegemonstratie komt geven boven de reeds groenende landouwen, dan hebben de waterhoentjes ook reeds weder hun zomerverblijf, den rietvijver, opgezocht. Onsterfelijk, onvernietigbaar ontluikt waar de oude rietstengel zich naar het water buigt, de nieuwe spruit reeds en niet lang zal het duren of in de wuivende halmen zal het nimmer zwijgende lied van het ruischende riet opnieuw zingen van de mysterische werken der schepping.

H. E. KUYLMAN

DE POORTEN VAN LEIDEN.

HET HEERENPOORTJE TE LEIDEN, GEBOUWD IN 1682,
GESLOOPT IN 1863.

Naar de gravure in Van Mieris' kroniek.

Foto C. Steenbergh.

AAN HET UITERSTE PUNTJE VAN ONS LAND.
GEZICHT OP SINT ANNA TER MUIDEN.

AAN HET UITERSTE PUNTJE VAN ONS LAND.

SLUIS — Sluis in Vlaanderen, zooals men vroeger zei in tegenstelling met Sluis, Maassluis, in Holland — Sluis dan, kent iedereen, maar dat daar op een kwartier afstands van die plaats naar het Noord Westen een nietig dorpje ligt, dat ook eens een vrij aanzienlijke stad was, dat zelfs eens eigen munt sloeg, is maar weinigen bekend. En toch is het zoo. In een scherp hoek der grens, zoo scherp, dat zij wel expres zoo afgebakend moet zijn om het gehucht bij Nederland te houden, ligt het plaatsje Sint Anna ter Muiden. Stel U er niet veel van voor, een dorpspleintje met ouderwetsche huisjes, omzoomd met een rij boomen, een paar zijwegjes met hier en daar een woninkje; buiten het bebouwde gedeelte de machtige steenklomp van Sint Anna's toren, waartegen vertrouwelijk een dorpskerkje leunt, dat is Sint Anna ter Muiden. Het is niet eens eene zelfstandige gemeente meer; in de tweede helft der vorige eeuw, toen het zich niet meer financieel redden kon, werd het bij Sluis gevoegd. En een paar jaar geleden is er zelfs de school gesloten, het kindereenaantal werd te gering. Maar toch, het leven van wat eens eene zelfstandige gemeenschap was, is taai; „Sint Anna” zooals men in Zeeuwsch Vlaanderen zegt, is een afzonderlijk geheel gebleven, met een eigen karakter, is niet in het grootere Sluis opgegaan. Het heeft nog zijn eigen kerk met eigen predikant, het telt nog zijn eigen families, die nog steeds van „Sint Anna” komen en niet van Sluis, men woont nog steeds te „Sint Anna”. — En daarom vraagt het ook om een eigen beschrijving.

Henri Havard heeft eens „De doode steden aan de Zuiderzee” beschreven en zoo zou ook eene studie gegeven kunnen worden over de doode steden van Zeeuwsch Vlaanderen. Brugge's middeleeuwsche bloei was haar levenstijdperk, Brugge's val als wereldhandelstad had ook haren val tengevolge. Sommige ervan bewaren tenminste nog het stadsuiterlijk, al zijn het dan ook in waarheid niets anders, dan landbouwdorpen, zooals Aardenburg en Sluis; het oude Mude, zooals Sint Anna ter Muiden vroeger heette, kon zelfs dien schijn niet redden. Het is geheel en al afgedaald tot een onaanzienlijk gehucht; slechts de geschiedvorschert kent zijn vroeger aanzien. —

Wie dat begrijpen wil, neme een Middeleeuwsche kaart van Noord Vlaanderen voor zich. Dan zal hij zien, dat West Zeeuwsch Vlaanderen in 't geheel niet den massieven, gesloten Schelde oever had van nu, maar dat het doorsneden was van zeeboezems en smallere en bredere zeearmen, die allen in verband stonden met het machtige Zwin, de haven van Brugge. Daar waar het Zwin uitliep in een breeden zeeboezem, op een eiland, Greveninge, ontstond in het begin der 12e eeuw Mude, als voorhaven, als veilige ankerplaats van Brugge. Het zal er wel mede gegaan zijn, zooals al dergelijke plaatsjes ontstaan, eerst wat visschers, een herberg, kooplieden voor scheepsbenodigdheden, winkeliers, tot het dorpje een dorp werd, aangroeide tot een open stadje en eindelijk stadsrechten kreeg. Mude — dat wel „mondning” zal beteekenen, zie Muiden en Arnemuiden — kreeg die stadsrechten in 1241 van Thomas en Johanna, graaf en gravin van Vlaanderen. Het charter der stadsverheffing van Mude is nog aanwezig in het archief van Rijssel. Mude werd daarbij verheven tot eene vrije stad, d.w.z. kreeg haar eigen plaatselijke rechtbank, schepenen en baljuw. Versterkt schijnt het nooit geweest te zijn, van poorten of verdedigingswerken wordt nergens gesproken.

De groote mededinger van Mude bleek al spoedig het snel opkomende Sluis, toen Lamminsvliet geheeten. Sluis, bovendien een heerlijkheid van den Graaf van Namen en dus door dien vorst krachtig gesteund, beproefde zich meester te maken van het „waterrecht,” d.i. de jurisdictie over de zeeboezems in de omgeving, waarop Mude ook meende aanspraken te kunnen laten gelden. Na eeuwenlange twisten en protesten, waarin Brugge zich ook mengde en die soms zelfs tot onderlinge stedenoorlogen liepen, verkocht eindelijk Mude in 1565, met toestemming van Koning Philips den Tweede, het waterrecht aan het veel machtiger Sluis, zijn zeggingschap over de zee aldus verliezend en zijne minderheid aanvaardend. —

Mude is dan ook nooit een groote stad geweest, zooals Aardenburg, eens de hoofdstad van Noord-Vlaanderen, of als Sluis. Het bleef een smalstad, maar dan toch eene stad, die, gezien den toren,

het aantal straatnamen en het aantal gilden, wel eenige duizenden inwoners moet gehad hebben. En de handel was er aanzienlijk. Mude was een der zeventien West Vlaamsche steden, die lid waren van de Londensche Hanse. Niemand kon er schepen zijn, of hij moest als lid van dien bond zijn aangenomen. De vischerij bloeide er zeer, Lodewijk III van Male, graaf van Vlaanderen, schonk de stad vrijdom van rechten op pek- en vischand. Het bestaan van een sloopstimmerlieden-gilde bewijst, dat er ook werven waren.

Behalve de dichtslibbing van het Zwin, de groote oorzaak van het verval van Brugge en zijn voorhavens, hebben ook de krijg, het vuur en het water medegewerkt aan Mude's dood. — Reeds in 1385 werd het door de Engelschen geplunderd en verbrand, en in 1405 onderging het, behalve zijn kerk, door hetzelfde volk hetzelfde lot. In 1437 werd het wederom in vuur gezet door zijn vijand Sluis en in 1483, bij den opstand in Vlaanderen, werd het geplunderd door de troepen van Maximiliaan van Oostenrijk. Maar de groote oorzaak — zooals ik reeds zeide — was de dichtslibbing van het vaarwater. Polder na polder moest ingedijkt worden. Mude trachtte zich zeewaarts te verplaatsen, om zijn handel te redden, doch dit werd belet door den graaf, die uit een krijgskundig oogpunt geen plaats wilde zien ontstaan, van waaruit de Engelschen, zooals reeds herhaaldelijk voorgevallen was, Sluis konden bestoken. En de tachtigjarige oorlog gaf Mude den genadeslag. Voortdurend met krijgsvolk bezet, geplunderd, verwoest, beschoten bij het beleg van Sluis, werd de in puin liggende plaats door hare bewoners verlaten. Later wel is waar werd zij weer eenigszins bevolkt en in het bezit van haar stedelijke rechten hersteld, maar de oude welvaartsbron, de zee, kon niet weder ontsloten worden. Mude werd niet meer dan het onaanzienlijk dorpje, wat wij nu kennen: Sint Anna ter Muiden.

En van overstromingen wist het oude Mude mee te spreken;

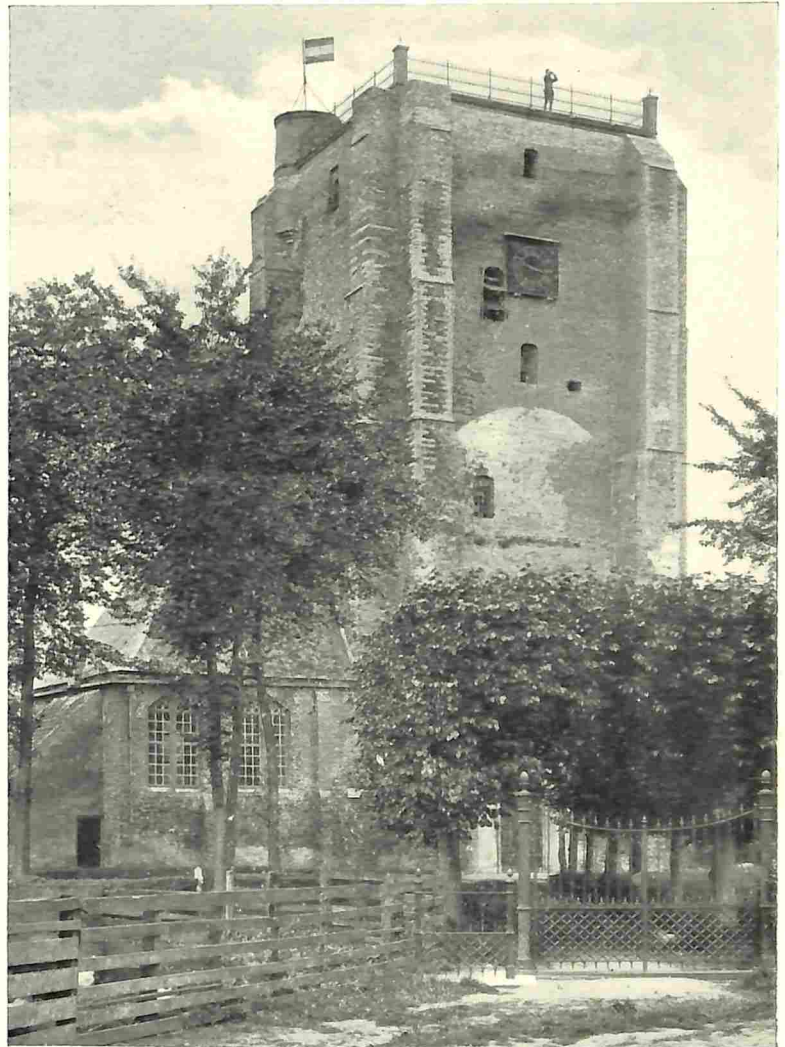

Foto C. Steenbergh.

DE TOREN VAN SINT ANNA TER MUIDEN.

de Elisabethsvloed van 19 November 1404, de Cosmus en Diamianusvloed van 17 September 1477, de vloed van 1 en 2 November 1570, toen het water zelfs tot voor de poorten van Gent kwam, de vloed van 1612, 1621, 1653, 1682, de inundatie tegen de Franschen in 1745 en die in den Belgischen opstand werden geen van alle aan de oude stede gespaard. Voeg daarbij een geweldige brand in 1650, waarbij ook het oude stadhuis in de vlammen opging, en gij zult het met me eens zijn, dat de grijze steenkol van Sint Anna's toren „veel gesnor van buien over zijnemuts heeft zien gaan.”

De toren, dat massieve gevaarte, reeds van zeer verre zichtbaar, zal wel dateeren uit de dertiende eeuw, den tijd van Mude's grootsten bloei. Op zijne flanken draagt hij nog de sporen der hooge gewelven, waarmede de oude kerk voorzien was. Het gebouw was toegewijd aan de Heilige Anna, evenals de stad; vandaar de huidige naam Sint Anna ter Muiden.

Uit de oude stads- en kerkerekeningen blijkt de rijkdom van den tempel; in 1570, toen de groote bloei reeds lang voorbij was, moest de koster, die de „ornamenten en juwelen van zilver, zijde en andere habijten en cirages” bewaren zou, een borgtocht van honderd carolus gulden storten. In 1578, toen de hervorming in Mude hare intrede deed, werden de kostbaarheden, noodig voor den Roomschen eeredienst, verkocht voor f 162.075.— Tot 1584 slechts duurde die Hervormde tijd voor Mude; na de verovering van Gent en Brugge, werd de katholieke godsdienst er wederom de eenig gedulde. De oude pastoor, die — wonder van verdraagzaamheid onzer voorvaderen — gedurende het Hervormde tijdvak ruim uit de kerkelijke goederen bleef bezoldigd, werd in zijn ambt hersteld. Toen echter in 1604 Prins Maurits Sluis veroverde, kon Mude, onder den rook dier stad, niet Katholiek blijven. De bewoners, die hun godsdienst getrouw bleven, verlieten de plaats, eene minderheid omhelsde het nieuwe — misschien wel oude geloof — en bleef er achter. En nu brak er een zonderlinge tijd voor Mude aan. Oorspronkelijk beschouwde men haar blijkbaar als „niemandsland,” noch de Staten, noch Spanje legden er beslag op. Bij de grensbepaling van 1609, ter gelegenheid van het Twaalfjarig bestand, viel Mude buiten de linie der Staten, kwam dus aan Spanje. In dat jaar was er dan ook al weer de Katholieke Godsdienst ingevoerd. Doch in 1611 reeds werd de grensscheiding veranderd en kwam Sint Anna weder aan Noord-Nederland. Zonder moeite geschiedde dit laatste niet: van Brugge uit werden herhaalde, doch vergeefsche pogingen aangewend, om Mude te behouden. De grenspalen bleven echter staan waar zij stonden en de Hervormde godsdienst bleef er nu voor goed ingevoerd. In 1620 had Sint Anna zijn eigen predikant; voorloopig hadden de godsdienstoefeningen plaats op een der forten bij Sluis gelegen en de gemeente groeide weer wat aan door de komst van Fransche Protestanten uit Marck, bij Calais. In 1653 werd het kerkje tegen den ouden toren gebouwd.

Nog eenmaal ging een gedeelte van Mude's grondgebied verloren. In 1664 werd er uitvoering gegeven aan het artikel van het Munstersche vredes-verdrag, dat „de grenzen in Vlaanderen naar behooren zullen geregeld worden,” waarbij dan ook de grens bepaald werd, zooals ze nu loopt ongeveer, en Sint Anna twee derde van zijn gebied verloor. In 1715, bij het Barrièretractaat, kwam er eene nieuwe grensscheiding, zoodat zelfs Knocke, Heyst en Westkapelle aan Nederland toevielen. Door tegenwerking uit de Zuidelijke Nederlanden ging dit echter niet door en bleef de toestand, zooals ze nu is.

VAN TWEE SCHILDPADDEN.

HET MUSEUM VAN HET NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG
TE MAASTRICHT.

Dat Sint Anna ter Zuiden bij Noord-Nederland gebleven is, is dan ook zeer begrijpelijk. Het is een echt Hollandsch plaatsje en zeer verschillend in uiterlijk van de Vlaamsche dorpen in de buurt. Zooals trouwens geheel Westelijk Zeeuwsch Vlaanderen. Lees daar maar eens Raoul Blanchard op na in zijn standaardwerk „La Flandre,” waarin ook Zeeuwsch Vlaanderen behandeld wordt. Ik wil er één citaat uit geven: „Le pays de Cadzand, avec ses larges fenêtres au vaz du mur, sans contrevents, ses contrastes heureux de couleur, la fraîcheur des teintes renouvelées chaque année, ses fleurs, ses arbres, évoque déjà les paysages gracieux et calmes de Zélande et de Hollande”.

Spoedig zal de grens weer opengaan en zullen honderden uit Nederland zich spoeden naar Vlaanderen. om de schoone Vlaamsche steden — voor zoover ze er nog zijn — te zien of wederom te zien. Laten zij dan hun reis eens nemen door Zeeuwsch Vlaanderen, Aardenburg en Sluis gaan bezichtigen en Sint Anna dan niet vergeten. Van het ruime platform van zijn toren heeft men een onvergelyklijk schoon gezicht over het land van Cadzand en over Noord Vlaanderen. Onder den toren vindt men overblijfselen van de oude glorie van Mude, verzameld door den predikant, en deze zelf zal u verhalen van Mude's roem en Mude's handel, van de oude kerk, en over zijne hypothese eener nog oudere kerk en hoe hij gegevens heeft voor het wonen van Maerlants beschermvrouwe, Jonkvrouwe Geille, in het landhuis bij Mude.

J. N. PATTIST.

Bij het samenstellen van dit artikeltje is het werk van Dr. H. Q. Janssen: St. Anna ter Muiden, beschouwd als plaats enz., Middelburg, Van Benthem & Jutting, 1850, mij van groot nut geweest.

VAN TWEE SCHILDPADDEN.

EEN VOORWERELDIJKE IDYLLE UIT DE SENONISCHE KRIJTPERIODE
OF ANTIDILUVIAANSCH HUEWELIJKSMIN.

(Met een wetenschappelijken en geschiedkundigen achtergrond).

Daar was eens een reuzenschildpad,
't Was in de periode van 't krijt,
Die zwom al in het Maasdal
Driehonderd uren wijd.

Daar zag hij een aardig vrouwtje
Van 't zelfde maaksel als hij;
Zij speelden en dardelden samen
Als kleine kindren zoo blij.

Dat jeugdig schildpadpaartje,
Het had elkander zoo lief.
Zij noemden elkaar bij het maanlicht
Mijn lieve hartedief.

En met hunne schalksch kleine oogen
Bekeken verliefd zij elkaar,
Hun kopjes bijeengestoken;
Zoo leefden zij menig jaar.

Het oolijk schildpad-vrouwtje
Stak eens, ach, haar kop uit de schaal,
't Wou kleine slakjes verschalken,
't Was voor heur middagmaal.

Daar kwam Mososaurus Camperi,
Een monster vileinig en groot,
Dat snapte het schildpaddinneke
Bij 't kopje en beet het dood!

Het arme schildpadmanneke
Dat overleefde het niet,
't Ging treurig schuilen en kwijnen
Al in het voorwereldlijk riet.

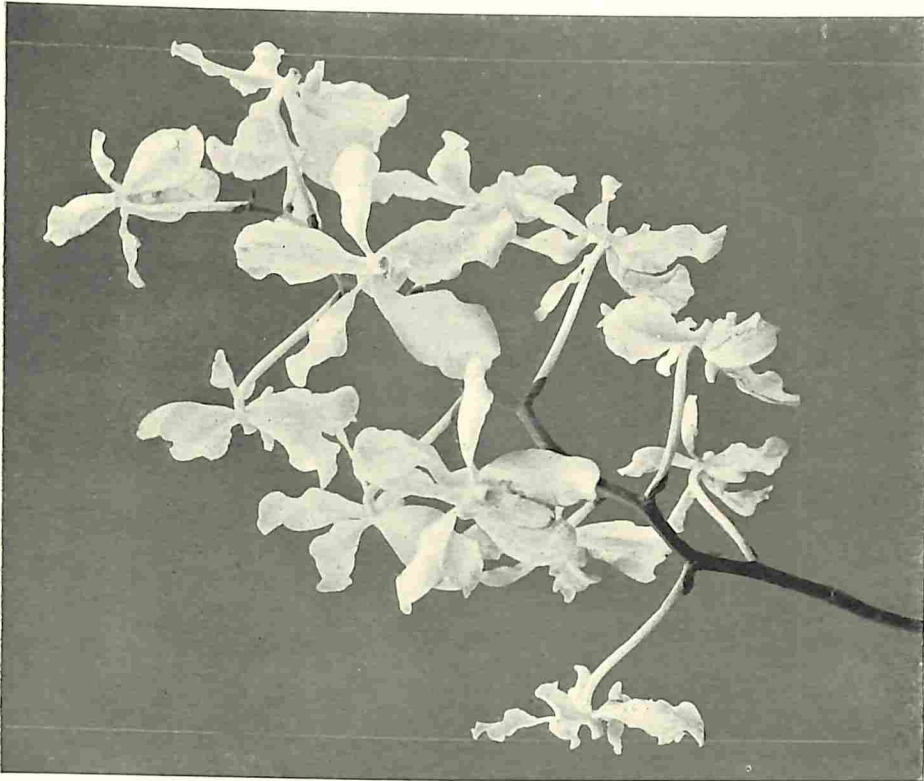
En later, na duizende jaren,
Toen vond men ze beiden in 't krijt,
Fossiel in het zelfde blok mergel,
Versteend door den langen tijd.

Men riep doctor Petrefactus,
Die bracht het voorwereldlijk paar
Vol vreugde naar zijn museum
En juichte: wat prachtexemplaar!

Des Maasdals mergeldichters
Die kwamen ten wedstrijd bijeen
't Voorwereldlijk minneleed zingen.
Mijn dichtsel trok nummer één.

* * *
Eene kleine toelichting omtrent het monument, waarin het antdiluviaansch schildpadpaar thans is bijgezet, en wat daar verder bewaard wordt, zij de wetenschappelijk-geschiedkundige achtergrond, in den titel vermeld.

Het monument is het museum van het natuur-historisch genootschap in Limburg.

MOOIE ORCHIDEEËN. VANDA COERULEA.

Daar werden de beide schildpadden geplaatst, na door den heer Directeur J. P. Cremers met piëteit en voorzichtigheid uit den mergelsteen zoover te zijn losgekapt, dat zij goed zichtbaar waren. Behalve deze twee in één blok, was er tegelijkertijd in Februari 1918 nog een grooter exemplaar gevonden in een afzonderlijk blok. Het eerstgenoemd blok was 1,5 M. lang, het tweede \pm 1,4 M. Een geheel van mergel ontbloeit en ongeschonden reuzenexemplaar, lang bijna 1,9 Meter, kan men ook nog in het museum bewonderen. Dank zij den ijverigen kundigen Directeur, die geen moeite en moeizame tochten door Limburg spaart, zijn de fauna en flora van de Limburgsche steenkolen- en krijtperiode reeds zeer goed in 't museum vertegenwoordigd. Deze inrichting, die nog slechts een zevental jaren bestaat, bevat ook, levend of opgezet, exemplaren van thans nog in Limburg voorkomende dieren en, in den tuin, eene rijke Limburgsche flora, verder de prachtige verzameling schelpen van de „société des amis des sciences, lettres et arts” (in 't begin der 19e eeuw opgericht te Maastricht), opgezette dieren van Nederland en vreemde landen, gesteente enz.

Alles is het bezoek overwaardig en niet het minst 't gebouw zelf, waarvan wij hierbij eene afbeelding geven, van terzijde genomen. Het was oorspronkelijk het huis van de Maastrichtsche magistraatsfamilie Stas en werd 1673 door den magistraat van Hieronymus Stas aangekocht om er een klooster der zusters van de H. Elisabeth, gewoonlijk, naar hun kleeding, Grauwzusters genaamd, in te vestigen, om er zieken, vooral lijders aan de pest, die in 1672 te Maastricht was uitgebroken, te verplegen. Ook krankzinnigen werden er verzorgd. Dit klooster, met machtiging van Lodewijk XIV aan den magistraat, opgericht (tijdens het Fransch bestuur over deze streken 1672 — 1678), werd 1796 door de Fransche Republikeinen, die toen meester waren van Maastricht, opgeheven. Eene wondere speling van het lot! Een tijd daarna werden er nog krankzinnigen verpleegd tot 1847, waarna het gebouw diende tot gesticht van gebrekkige vrouwen, vervolgens, tot 1881, van verlaten jongens. Nadat het eenigen tijd weer tijdelijk als school had gediend en daarna tot woning van gemeentebeambten, werd het 1911 tot museum van het natuurhistorisch genootschap ingericht. In de oude kapel, in 1705 gebouwd, is de geologisch-paleontologische verzameling ondergebracht. Het museum op het eind der Groote Looiersstraat vormt een der schilderachtigste hoekjes van oud Maastricht.

A. J. A. FLAMENT.

MOOIE ORCHIDEEËN.

„G E zult toch niet vergeten een paar Orchideeën in het bloemstuk te gebruiken?” is een opmerking, die heel wat bloembinders hooren moeten, wanneer zij bloemwerk besteld krijgen.

Komt men dan des middags op een receptie, dan hoort men: „O, kijk eens hoe snoezig, wat mooi, kijk eens die Orchideeën, er gaat toch maar niets boven Orchideeën in een bloemstuk!” Achter de hand hoort men dan zeggen: „Zeker erg duur geweest, dat stuk met zooveel Orchideeën er in; nu ja, zij kunnen het dan ook doen, he, O. W. je weet wel!”

Nu moge het waar zijn, dat Orchideeën aan een bloemstuk dikwijls een zekere bekoring geven, zeker niet minder waar is het, dat er tal van bloemen zijn, die even mooi, zoo niet veel mooier zijn en die lang niet zoo kostbaar zijn, waarbij dan nog komt, dat zij veel beter passen in het bloemwerk, dan de or-

chideebloemen, die de binder alleen verwerkte om aan den smaak van zijn lastgever te voldoen of wel, omdat hij er opdracht toe kreeg.

Dit neemt echter niet weg, dat er Orchideebloemen zijn, die zich bijzonder voor het vervaardigen van bloemwerken leenen en daartoe dan ook door de bloembinders bij voorkeur gebruikt worden, wanneer zij ze ten minste kunnen verkrijgen, want daartoe ontbreekt tegenwoordig nog al eens de gelegenheid.

In de allereerste plaats dan worden de bloemen van *Odontoglossums* zeer veel gebruikt. Zij staan aan lange slanke vertakte of onvertakte bloemstengels. De vlakke, stervormige bloemen zijn gewoonlijk wit, met chocoladebruin of purper gestippeld of gevlekt. Deze laatste kleur geeft er een bijzondere bekoring aan maar is tevens oorzaak, dat zij lang niet overal gebruikt kunnen worden, omdat deze kleur niet altijd met die van andere bloemen harmonieert. Enkele jaren geleden werden zij zeer veel verwerkt, omdat zij in groote hoeveelheden uit België ingevoerd werden en niet zoo bijzonder kostbaar waren.

Bloemen, die men veel minder ziet, omdat zij zeer kostbaar zijn, zijn die van de *Vanda coerulea*. Deze bloemen zijn eenigszins vlindervormig en staan op kortere bloemstelen. Wat ze bijzonder aantrekkelijk maakt, is de kleur, die of effen ultramarin-blauw of lichtblauw met donker blauw geaderd is. Deze kleur is zoo afwijkend en komt zoo weinig voor, dat de bloemen daar, waar zij gebruikt zijn, onmiddellijk ieders aandacht trekken. Daar komt dan nog bij, dat de planten lastig in de kultuur zijn, waardoor deze bloemen steeds weinig voorkomen en daardoor kostbaar zijn.

Een derde Orchideeën soort, die tegenwoordig nog al veelvuldig gebruikt wordt, is de *Cymbidium Lowianum*. Haar bloemen verschijnen op krachtige stengels, die somtijds wel één Meter lang kunnen worden en die sierlijk omgebogen zijn. Ook deze bloemen hebben, zooals de afbeelding toont, een eigenaardige vorm. Niet alleen echter door den vorm ook door de kleur onderscheiden zij zich. Deze toch is voor de kelk- en bloemkroonbladeren van bruinachtig geel tot licht geelgroen, tegen welke kleur het scharlakenroode lipje prachtig afsteekt. Juist door haar neutralen kleur is deze *Cymbidium* voor bloemwerken zoo bijzonder geschikt en de krachtige bloemstengels maken dan ook in grootere bloemwerken een prachtig effect.

Eertijds kwamen al deze Orchidee-bloemen voornamelijk uit België. De tijd zal niet ver meer zijn, dat dit land ons er weder van voorzien kan. Moge dan tevens blijken, dat de kweekers er daar, niettegenstaande de zware tijden, in geslaagd zijn hun collecties in stand te houden.

E. TH. W.

MOOIE ORCHIDEEËN. CYMBIDIUM LOWIANUM.

DE PELSJAGERS.

(Vervolg van blz. 579).

HOOFDSTUK XI.

EEN VEROVERING ZONDER BLOEDVERGIETEN.

In een onschuldige samenleving, zooals die bestaat in het Noorden, is een nachtwacht, evenals slapeloosheid, geheel onbekend. Om elf uur lag iedereen op Fort Enterprise in diepen slaap. In geen enkel raam brandde licht; zelfs de gebouwen schenen op de aarde te liggen alsof ze in slaap verzonken waren. Bij zonsondergang had een dunne wolkenlaag zich langs den hemel geschoven; de maan scheen niet. Het was een zeer geschikte nacht voor avontuurlijke ondernemingen.

Een boot met schuine masten kwam den stroom afdrijven, kalm als een wrak. Het ruim was gevuld met zakken graan, waarop vele donkere gestalten zaten of lagen en nauwelijks van de zakken te onderscheiden waren. Geen gefluister verraadde hun tegenwoordigheid, geen gloeiende pijp verbrak de duisternis. Achterop stond Grampierre; hij hanteerde een lange roeiriem, die door een ijzeren ring gestoken was. De ring was met doeken omwikkeld om het geluid te dempen. Simon hield het vaartuig recht in den stroom en toen zij de gebouwen van de Maatschappij naderden stuurde hij langzamerhand naar den wal.

De donkere stoomboot lag met haar boeg op een vooruitstekende punt van den oever, even voorbij den vlaggestok. De stoomboot en de punt te zamen braken den stroom en het eenige, dat Simon te doen had, was zijn boot om de stoomboot heen te doen zwenken en haar daar aan den grond te laten loopen. Dit geschiedde, en de boot lag nu juist op de plaats, waar men haar wilde hebben, namelijk even voorbij de molens. Twaalf mannen op sandalen lieten zich geluidloos in het water glijden, zetten hun schouders onder het voorste gedeelte van de schuit en zetten haar een weinig hooger op den grond.

Oogenblikkelijk, alsof het een machine was die in gang gebracht werd, vormde zich een keten van zakken, die zich van man tot man naar den wal bewoog. Ambrose en Tole, die de machine zou bedienen, klommen aan wal om polshoogte te nemen. Tot dusver was er geen woord gesproken.

Evenwijdig aan den oever stonden drie kleine gebouwen naast elkaar. Het middenste was het machinegebouw, de zaagmolen stond links en de graanmolen rechts. Ambrose en Tole gingen naar de machine, welke ondergebracht was in een klein gebouwtje van gewelfd ijzeren platen. De deur was tegenover den zaagmolen. Het was een ijzeren schuifdeur, gesloten met grendel en hangslot. Ambrose stak de punt van een breekijzer onder den grendel en het geheele ding viel er met weinig geluid af. Als een slaper mocht zijn ontwaakt door het geluid, zou hij, als hij verder niet meer hoorde, waarschijnlijk spoedig weer in slaap vallen. Er werd althans nog geen alarm gemaakt.

Tole keerde terug om hulp te halen voor het aanvoeren van brandstof in de machinekamer. De zaagmolen was een open loods en bevatte overvloed van brandstof. Het water was aanwezig in een hooger geplaatste tank met leiding en eveneens in overvloed voorhanden. Met behulp van een elektrische lantaren vond Ambrose den riem waarmee hij den graanmolen aan de machine kon koppelen. Tot zoover was alles in orde. Zijn instructies aan Tole waren eenvoudig.

„Ik zal je één man geven om je te helpen. Als ze trachten ons

te belegeren, zal ik me niet meer met je in verbinding kunnen stellen. Wat er ook gebeurt, houd de machine in gang. Stapel hier zooveel brandstof op, dat je haar den geheelen nacht kunt laten werken; sluit dan de deur en maakt die zoo goed mogelijk vast.”

De meelmolen was eveneens van gewelfd ijzer gemaakt. Hij had twee deuren, één aan den weggant die van een hangslot voorzien was en één aan den rivierkant, die van binnen met een haak gesloten was. Ambrose brak de eerste open en nadat hij de tweede ontsloten had konden de zakken graan naar binnen gebracht worden. Hij stak een lantaren aan en nadat hij deze gedeeltelijk met zijn jas bedekt had, keek hij de machine na. Als hij dacht aan de moeilijkheden waarvoor hij zou geplaatst worden als de volgende stap mislukte, ontzoonk hem de moed. Ambrose had genoeg verstand van machines om de moeilijkheid te begrijpen van het aan den gang brengen van dit ingewikkeld stel raderen, rollen en stangen bij het licht van een lantaren.

Hij nam vijf van zijn geluidloos loopende mannen en ging daarmee achter het magazijn langs het plein over naar de „Kwartieren.” Het aldus genaamde gebouw stond in het midden van de rivierzijde van het plein. Het was een laag breed gebouw, waarvan verscheidene gedeelten later waren bijgebouwd. Vroeger was het Gaviller's woonhuis, doch thans werd het gebruikt om de blanke bedienden te huisvesten en de reizigers die mochten komen. De kamer van Greer lag in het gedeelte dat het dichtst bij het magazijn was gelegen. De marechaussée sliep aan het andere einde, achter vele tusschenmuren. De kamer waarheen zij zich begaven had een deur aan den buitenkant. Deze was niet op slot. Ambrose lichtte den grendel op en stapte binnen, gevolgd door zijn vijf mannen. Binnen in de diepste duisternis hoorden zij zwaar ademen. Ambrose bescheen de kamer met zijn elektrische lantaren. Een typische kamer van een jongen was het, met vlagjes, gekleurde platen, fotografieën en vuurwapens. Op een bed in den hoek lag de bewoner, een knappe blonde jongen; hij lag op zijn rug te slapen, een arm boven het hoofd. 't Was een gezonde slaper. Eerst na eenige moeite werd hij wakker en vond toen het schitterend elektrische licht op zich gericht.

„Hoe laat is het?” vroeg hij knipoogend.

Een van de mannen begon te lachen.

„Tijd om op te staan,” zei Ambrose grimmig.

„He, wat is er aan de hand?” vroeg de stem uit het bed met ongeveinsden schrik.

„Sta op en kleed je aan,” beval Ambrose.

„Waarom?” stamelde de jongen.

„Ik heb hier vijf gewapende mannen,” zei Ambrose. „Doe wat je gezegd wordt zonder iets te vragen. Als je herrie maakt slaan we je de hersens in met de kolf van een geweer.”

Terwijl hij dit zeide, liet Ambrose het licht achtereenvolgens op zijn vijf mannen schijnen. Het gezicht van de rustige, donkere inboorlingen met hun geweren joeg hem voldoende vrees aan. De jongen wierp zijn beenen het bed uit.

„Ook al goed,” zei hij filosofisch. „Licht eens even bij, dat ik mijn kleeren kan vinden, als je wilt.”

Hij begon zich zonder meer aan te kleeden. Spoedig vroeg hij rustig: „Waarvoor heb je mij noodig? En wie ben je?”

„Ik ben Ambrose Doane,” zei Ambrose. „Ik heb den meelmolen in bezit genomen. Jij moet hem bedienen.”

„Er is geen graan,” zei Greer.

„Graan heb ik meegebracht,” antwoordde Ambrose.

Men hoorde een onderdrukten lach. Zonder twijfel was hij goed op de hoogte van den toestand.

„Je bent er gauw bij,” zei hij.

Zij gingen terug naar den molen, Greer tusschen twee inboorlingen in, die ieder een hand op zijn schouder hielden.

„Als je de machine bederft, wordt je neergeslagen en ingerekend,” waarschuwde Ambrose.

Blijkbaar lag dat niet in de bedoeling van Greer. Hij was een praktische jongen en geneigd tot lachen. En nu lachte hij. „Gossie! wat zal de oude razen als hij er van hoort. Hoeveel mannen heb je?”

„Vijf en twintig,” antwoordde Ambrose.

„Dan kan hij mij niets verwijten als ik door overmacht gedwongen werk! O, Gossie, wat zal het er morgen om toe gaan.”

Ambrose ademde vrijer. Dit had hem het moeilijkste deel van zijn programma toegeschenen en het bleek het gemakkelijkste te zijn.

Toen hij den molen binnen kwam, keek hij eens rond naar het troepje zwijgende en stilstaande gewapende mannen en wederom hoorde men onderdrukt lachen. „Fijn!” zei hij, „'t is net een tooneelstuk.”

„Ga er heen!” zei Ambrose, naar de machine wijzende.

(Wordt vervolgd).

KIJKJE IN OUD-HAMBURG.